

Катерина КИСЕЛЬОВА,

orcid.org/0000-0001-6530-4580

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри англійської філології

Чорноморського національного університету імені Петра Могили

(Миколаїв, Україна) *katemanager@yahoo.com*

ЕНАНТІОСЕМІЯ В МОВЛЕННІ ДОКТОРА ХАУСА

У статті подається погляд на комічну метафору як засіб створення сарказму в мовленні доктора Хауса. Ключовим є бачення метафори як механізму зміни оцінки. Зміна оцінної семантики метафор персонажа досліджується крізь призму явища енантіосемії. Метафорична енантіосемія розглядається як така, що набуває оказіонального, контекстуального характеру. Контекст може нейтралізувати пейоративну і меліоративну оцінку і навпаки, нейтральна оцінка може в контексті трансформуватися в пейоративну або меліоративну. Аналізуються меліоративні та пейоративні метафори в мовленні персонажа.

Ключові слова: комічна метафора, сарказм, енантіосемія, оцінка, меліоратив, пейоратив.

Kateryna KYSELYOVA,

orcid.org/0000-0001-6530-4580

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of English Philology

of Petro Mohyla Black Sea National University

(Mykolayiv, Ukraine) *katemanager@yahoo.com*

ENANTIOSEMY IN DR. HOUSE'S SPEECH

The article views a comic metaphor as a means of creating sarcasm in Dr. House's speech. A change in evaluative semantics of his metaphors is studied in the light of enantiosemy. Metaphoric enantiosemy is treated as that of an occasional and contextual character. Meliorative and pejorative metaphors in the character's speech are analyzed.

A comic metaphor as a projection of a word meaning onto an object with which it does not correlate is one of the basic methods of creating a comic effect. A comic metaphor takes words and phrases out of their common contexts and places them in new language situations. A comic effect is achieved due to the potential communicative polysemy of such words and phrases and the possibilities of their metaphorisation. This allows to build remote accidental connections according to the speaker's individual experience, thus revealing the nature of the metaphorical contrast – its ability to combine the uncombinable.

The article presents a view on metaphor as a mechanism of changing evaluation. A polar change of evaluation through the metaphorical analogy creates the effect of metaphorical enantiosemy. The motivation for some metaphorical meanings is in the context: the context is not only capable of intensifying the evaluative component in the metaphor semantics but also of changing it. Thus, the context can neutralize the pejorative or meliorative evaluation as well as make the neutral evaluation pejorative or meliorative. These changes in the evaluative semantics of metaphors are known as emotional-evaluative enantiosemy.

A significant role in achieving enantiosemy is that of ironical word usage, associations and emotions. The article is aimed at studying enantiosemy in the comic metaphors in Dr. House's speech which contribute to the sarcastic effect. The paper presents meliorative and pejorative metaphors in Dr. House's speech with extensive explanation of their semantics and the role of context in the change of the evaluative semantics. Dr. House's joking is the result of the work of that area in the brain which is responsible for comparison and analogy. The same area in his brain is in charge of diagnosing and of his ironic attitude to death. House's love and aptitude for metaphors is his unique, individual feature that makes him stand out among others. He is able to dissect a problem by means of metaphorical scalpels, which enables him to see certain things better and analyze them more efficiently than his colleagues. Most of Dr. House's sarcastic jokes are based on the symbiosis of two absolutely different components, whose unexpected similarity leads to a comic effect.

Key words: comic metaphor, sarcasm, enantiosemy, evaluation, meliorative, pejorative.

Постановка проблеми і аналіз досліджень.

Комічна метафора як перенесення значення слова на об'єкт, з яким воно не співвідноситься, є одним із базових прийомів створення комічного ефекту.

Без неї не обходяться й у повсякденному спілкуванні. У комічній метафорі слова і фрази, вирвані зі звичного для них контексту, починають працювати в нових, незвичних мовних ситуаціях. Проте

під час найближчого аналізу виявляється, що їх використання є надзвичайно логічним, і в такий спосіб мовець висвітлює до цього нерозкриті можливості вживання цих одиниць мови. Комічний ефект використання звичайних слів пов'язаний, насамперед, із можливостями їхньої метафоризації та з їхньою потенційною комунікативною багатозначністю. Комізм створюється завдяки окремим словам при їх різному скріпленні, набутті ними додаткового комічного забарвлення в комічному середовищі, при непорозуміннях, що виникають під час діалогів і взаємних реплік (Вовк, 1986: 74). Тут повною мірою виявляється здатність метафори встановлювати далекі, випадкові зв'язки, які зумовлені індивідуальним досвідом і суб'єктивною свідомістю мовця. У такий спосіб виявляється природа метафоричного контрасту: метафора здатна зближувати об'єкти, які, на перший погляд, перебувають далеко один від одного, створюючи «метафоричний сюрприз» від їх контакту (Арутюнова, 1990: 20).

Незважаючи на чималий інтерес лінгвістів до метафори, цей феномен ще не можна назвати до кінця вивченим. Багатоаспектна природа цього явища дає змогу розглядати його в різних площинах, зокрема, недостатньо розкритим залишається функціонування метафори як механізму зміни оцінки, що привело до виникнення поняття метафоричної енантіосемії. Саме цей аспект є домінуючим поглядом на метафору в цій статті.

Іронія, в будь-якому своєму прояві, є основним й обов'язковим елементом комічної метафори. Особливістю створення комічної метафори є те, що основне значення зумовлює появу метафоричного значення, що служить базою для оцінної семантики метафори. При цьому мотивування деяких метафоричних значень, обґрунтування їх оцінної специфіки варто шукати в контексті. В умовах контексту оцінність у семантиці метафори може не тільки інтенсифікуватися, але й піддаватися варіюванню. Контекст може нейтралізувати пейоративну і меліоративну оцінку і навпаки, нейтральна оцінка може в контексті трансформуватися в пейоративну або меліоративну. Джерелом модифікації оцінного значення стає перебудова значення метафори в контексті. У таких випадках слово, що позначає певний об'єкт дійсності, піддається двоярусній семантичній зміні: відбувається актуалізація емоційно-оцінного компонента значення і заміна знака цього компонента на протилежний або нейтральний (Вольф, 1979: 278).

Основними типами модифікації оцінної семантики метафори є оказіональна меліоративна пейоративна і пейоративна меліоративна, яку І. В. Садчикова

визначає як емоційно-оцінну енантіосемію (Садчикова, 2009: 1306). Термін «енантіосемія» був запропонований В. І. Шерцлем на позначення того феномена, коли одне і те саме слово містить два протилежних значення (Шерцль, 1883: 1). Це явище характерне для всіх рівнів мови. Нині розрізняють мовленнєву і мовну енантіосемію, в межах якої визначають граматичну, фразеологічну та лексичну (Нечаев, 2014: 639–640). Крім того, Д. Бунчич запропонував виокремлювати міжмовну енантіосемію (Бунчич, 2004: 209). Тож, емоційно-оцінна енантіосемія, на наш погляд, є оказіональним, контекстуальним типом, що реалізується, зокрема, в метафорах.

Поліасоціативність сприйняття уможливило розгляд певної властивості як у позитивному, так і в негативному сенсі. Енантіосемія є особливим аксіологічним механізмом комунікації: вона відображає єдність протилежних, але пов'язаних між собою оцінок, їх взаємоперехід, здатність змінювати одна одну. У випадках енантіосемії знак оцінки під впливом контексту змінюється на протилежний, тобто зміна оцінного знаку відбувається у напрямі як пейоративу, так і меліоративу. Значну роль у виникненні енантіосемії відіграють іронічне слововживання, асоціації та емоції.

Суть метафоричної енантіосемії полягає у відхиленні від аксіологічних стандартів шляхом різних мовних прийомів, зокрема, іронічного або саркастичного вживання метафор, які створюють експресію оцінного вислову загалом. Модифікація оцінного знака заснована на конфлікті оцінного компонента метафори з оцінним змістом контексту. Звернення до комунікативної ситуації дає змогу правильно інтерпретувати оцінний характер вислову загалом і оцінний знак метафори зокрема. Метафорична енантіосемія характерна для розмовної сфери, де в умовах невимушеного спілкування практично будь-яке слово може стати енантіосемічним, тобто придбати протилежну оцінку.

Мета статті. Отже, комічна метафора є одним із засобів вираження комічного, зокрема, сарказму як виду іронії. Основним способом створення комічної метафори є енантіосемія. У статті ставимо за мету проаналізувати комічні метафори в мовленні доктора Хауса, які створюють ефект сарказму, і визначити, як реалізується в них явище енантіосемії.

Виклад основного матеріалу. Доктор Хаус є одним із кількох популярних персонажів сучасної масової культури, яких об'єднує низка характеристик. Вони розумні, непередбачувані, бунтівні, епатажні й разом із тим самотні та часто мають якусь травму – фізичну або душевну, такі собі

чарівні злодії з огидним характером. Такий зовні цинічний типаж має відповідне вираження в мовленні, однією із характерних рис якого є сарказм, що переважно досягається шляхом генерування оригінальних і витончених метафор.

Жарт у мовленні доктора Хауса – це продукт метафоричної частини мозку, яка відповідає за порівняння, аналогію тощо. Ця частина мозку Хауса водночас відповідає за постановку діагнозів і за його ставлення до смерті, над якою він, як правило, сміється. У Хауса є звичка час від часу описувати за допомогою метафор симптоми хвороби. Це дуже зручно для того, щоб доступно пояснити непрофесійній аудиторії, що ж відбувається. Проте, крім цієї функції, схильність Хауса до метафор – це його індивідуальна особливість, що виділяє його з-поміж інших. Його здатність препарувати проблему за допомогою метафоричних скальпелів дає йому змогу бачити деякі речі яскравіше й аналізувати їх чіткіше, ніж його колегам. Більшість саркастичних жартів доктора Хауса залежить від симбіозу двох абсолютно різних складників. Несподіване усвідомлення схожості цих складників і примушує глядача посміхатися.

Оскільки основним механізмом створення комічної метафори визначають зміну оцінної конотації, зосередимо увагу саме на цьому аспекті аналізу метафор у мовленні доктора Хауса.

У результаті аналізу семантики зафіксованих метафор їх було розподілено на дві групи, до яких ми зарахували метафори, в основі яких лежить явище енантіосемії, тобто зміни оцінної семантики слова/виразу на позначення об'єкта, що метафоризується. Однак виявлену енантіосемію представлено не в чистому вигляді, оскільки, як правило, конотація не змінюється з позитивної на негативну і навпаки (як це має бути), а й нейтральна семантика отримує негативний чи позитивний знак оцінки, тобто відбувається явище семантичної пейорації (-) чи меліорації (+).

До першої групи метафор належать **метафори-пейоративи**, в яких оцінна семантика змінюється на негативну (з позитивної або нейтральної), тобто об'єкт метафоризації набуває негативної конотації. Наведемо кілька прикладів і проаналізуємо їх.

A baby is a parasite

House: Lift up your arms. [She does so.] *You have a parasite.*

Jill: Like a tapeworm or something?

House: Lie back and lift up your sweater. [She lies back, and still has her hands up.] You can put your arms down.

Jill: Can you do anything about it?

House: *Only for about a month or so. After that it becomes illegal to remove, except in a couple of states.* [He starts to ultrasound her abdomen.]

Jill: Illegal?

House: *Don't worry. Many women learn to embrace this parasite. They name it, dress it up in tiny clothes, arrange playdates with other parasites –*

Jill: Playdates...

House: [shows her the ultrasound] *It has your eyes.* [season 1, episode 4]

Пацієнтка на обстеженні в доктора Хауса ще не знає, що вагітна. Сподіваючись дізнатися, чому вона почувається недобре, вона отримує відповідь: «You have a parasite». Метафора є розгорнутою і розвивається в кількох репліках. Основою для метафоризації є розуміння паразита як організму, що живе за рахунок іншого. У цьому випадку Хаус так називає майбутню дитину, невід'ємну частину матері, що є іншим організмом у тілі жінки, який за рахунок неї живе та суттєво, часто негативно, впливає на її життя в цей період. Після народження більшу частину життя мати повністю присвячує дитині, яка потребує уваги та догляду. Підростаючи, дитина може створювати купу клопоту, особливо в перехідному віці. У такий спосіб Хаус вбачає в немовляті тільки негативні сторони його існування і тому називає його паразитом. Поняття baby отримує негативну конотацію.

Інша метафора в цій групі побудована на відомому принципі поведінки, коли людина впевнена, що вчиняє правильно, а насправді її вчинки виявляються руйнівними.

Stacy is Hitler; a war is a favor

Ця метафора є складною і реалізується в такому контексті:

Stacy: I didn't have any choice.

House: No, you had to tell Cuddy. She's your boss, I get it. *Hitler thought he was doing the world a favor, too* [season 2, episode 1].

Як бачимо, у поданому контексті реалізуються дві метафори: Стейсі розповіла головному лікарю інформацію про Хауса, бо вважала це єдиним правильним рішенням. У результаті чого для Хауса її вчинок є вчинком Гітлера, який вірив, що допомагає своїй нації. Відповідно, послуга Стейсі постає такою, що має руйнівну силу війни.

Розглянемо інший приклад.

A fat patient is a hippopotamus; a fat patient is Shamu

Foreman: CO2 and oxygen stats are normal.

House: For you and me, what's normal *for a hippopotamus?* [Cameron gives him a look, Foreman looks annoyed.] Get a detailed medical history.

Cameron: From who? He was brought in alone.

Chase: And I doubt a guy who weighs 600 pounds bothers with annual physicals.

House: Talk to the neighbors, search the house. Let's see what else *Shamu's been up to besides eating*. This conversation is over because I have officially run out of clever things to call the guy [season 3, episode 6].

Отже, пацієнт Хауса має дуже велику вагу і лежить у комі. З'ясовуючи причину коми зі своїми колегами, він називає його то «hipporotamus», то «Shamu». Основа для метафоризації об'єкта (пацієнта) є очевидною, оскільки гіпопотам – це дуже велика та важка тварина, а Шаму – назва четвертого кита-вбивці, якого спіймали і який виступав на шоу диких китів наприкінці 1960-х рр. Після його смерті в 1971 р. шоу почали називати «Шаму», а саме слово «Shamu» стало загальним ім'ям для всіх тренуваних китів. Тож основою для розуміння цих двох метафор (гіпопотам та Шаму) є розмір пацієнта. Зрозуміло, що тут відбувається зміна оцінки в семантиці слова на негативну.

Отже, у розглянутих вище метафорах спостерігаємо зміну в оцінній семантиці на негативну, що дало змогу об'єднати їх в одну групу метафорпейоративів.

До другої групи налажить **метафори-меліоративи**, в яких оцінна семантика змінюється на позитивну (з негативної або нейтральної), тобто об'єкт метафоризації набуває позитивної конотації. Розглянемо деякі з них.

Cancer is a prize

House: The way I figure it 1 in 10,000 of them should have another cancer. *Little girl won the lottery twice*. It happens [season 2, episode 2].

Випадок, коли в дівчини вдруге в житті виявлено рак, Хаус порівнює з виграшем у лотереї. Основою для цієї метафоризації є те, що обидві новини (діагноз і виграш) завжди є неочікуваними, а ефект сарказму досягається через їх полярні оцінки. Очевидно, що об'єкт номінації (cancer) отримує позитивну конотацію (prize), на основі чого метафору зараховано до цієї групи.

Наступний приклад побудований на тій самій когнітивній основі, що дає підстави говорити про когнітивну метафору **a disease is a prize**, яка має місце в мовленні Хауса:

Munchausen syndrome (disease) is a jackpot

House: It means you're not just sick in the head. The problem is, the rest of you appears well, so I've got to make you seem as sick as you're supposed to be by injecting you with a drug that simulates the symptoms that you actually have. All you need to know is *you've hit the Munchausen's jackpot*.

I'm going to give you a cocktail of insulin for seizure, and colchicine to kill your white blood count. This will absolutely confirm my diagnosis of aplastic anemia [season 2, episode 9].

Ситуацію, коли жінка дізнається, що в неї хвороба – апластична анемія (кістковий мозок відмовляє, тіло більше не може виробляти кров), Хаус порівнює з великим виграшем – «зірвала куш». Тому можемо стверджувати, що обидві метафори **cancer is a prize** та **Munchausen syndrome is a jackpot** є меліоративами, а об'єкти номінації в них (відповідно, cancer та Munchausen syndrome) набувають позитивної конотації.

Крім того, в цьому контексті маємо метафору **an injection is a cocktail**, де так само те, що метафоризується (укол), отримує позитивну оцінку, яка, як правило, асоціюється з коктейлем (відпочинок, вечірка, смачний напій).

Слід приділити увагу метафорам, в яких Хаус метафоризує бактерій як людей.

Bacteria are people

House: Hold my finger. [He cuts one of her bruises and smells it.] Grapey. You have a bacterium. It's on all of us, *but the bruises you gave yourself with the Cushing's made it a lovely home*. [It's CGI time!] *Bacteria moved in, parked their cars on the lawn, there goes the neighborhood*. And *by neighborhood, I mean your internal organs*. So, should we put her on the Augmentin, boss, or do you think she infected herself with grapes? I love the smell of pus in the morning. Smells like victory [season 2, episode 9].

Ця метафора є розгорнутою, оскільки розвивається в кількох реченнях. У словах Хауса і звучить пояснення метафори, яку він використовує, де bruises (синці) названі «lovely home» (прекрасним будинком), а internal organs (внутрішні органи) постають як neighborhood (сусіди). Основою для метафоризації є розуміння бактерій як людей, які ведуть звичайний для усіх живих істот спосіб життя, зокрема, як у цьому випадку, паркують свої машини поруч із сусідніми подвір'ями.

В іншому прикладі реалізується схожа метафора **cysts as people**, яка розгортається в іншу – **human organism as a transport means for viruses**.

House: [walks towards Calvin] Those masses in your chest are not tumours. They're *parasitic cysts* from a bug called equinococosis. Touch a dead fox, *they jump aboard, they can hunker down for decades – growing, spawning, shopping, putting on plays* [season 2, episode 7].

Отже, в поданому контексті реалізуються одразу дві метафори. Пацієнт разом із батьком їздили відпочивати і підхопили вірус, який існує

тільки в живому організмі. Для Хауса паразитарні кісти – це люди, оскільки вони живуть, ростуть, харчуються, а основою для розуміння людського організму як перевізника є те, що метафора есплікується словом «aboard», що, як правило, використовується для позначення перебування на борту транспорту (корабля, літака). Як бачимо, Хаус полюбить використовувати розгорнуті метафори, які нагадують мініісторії, розвиваючись протягом усього діалогу.

Таким чином, у групі метафор-меліоративів було об'єднано ті, в яких об'єкти метафоризації отримують позитивну або нейтральну оцінку порівняно з негативною конотацією вихідного об'єкта. Саме вони демонструють дещо легковажне ставлення Хауса до хвороби та смерті, що часто приписують лікарям, які щодня зіштовху-

ються з ними. Крім того, цинічна натура Хауса певною мірою посилює таке ставлення.

Висновки. Аналіз метафор у мовленні Хауса дає змогу зробити висновок, що найчастіше ефект сарказму створюється ним за допомогою тих метафор, де змінюється оцінна семантика об'єкта, який метафоризується, тобто завдяки метафорам-пейоративам та метафорам-меліоративам. Щодо семантичної подібності вживаних ним метафор, можемо стверджувати, що найпоширенішими є ті, в яких причини хвороби (бактерії, паразити, віруси) та самі хвороби постають як люди.

З огляду на популярність типу доктора Хауса перспективним є дослідження засобів створення сарказму в мовленні подібних персонажів (різних варіацій Шерлока Холмса), зокрема через метафоричну енантіосемію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арутюнова Н. Д. Метафора и дискурс. *Теория метафоры*. Москва : Прогресс, 1990. С. 5–32.
2. Бунчич Д. Энантисемия внутриязыковая и межъязыковая как проблема коммуникации. «*Słowa, słowa, słowa*»... w *komunikacji językowej II*. Gdańsk, 2004. С. 207–212.
3. Вовк В. Н. Языковая метафора в художественной речи. Природа вторичной номинации. Киев : Наукова думка, 1986. 142 с.
4. Вольф Е. М. Варьирование в оценочных структурах. *Семантическое и формальное варьирование*. Москва : Наука, 1979. С. 273–293.
5. Нечаев А. А. Источники и виды энантисемии. *Молодой ученый*. 2014. № 6. С. 638–641.
6. Садчикова И. В. Энантисемия как способ сосуществования противоположных оценочных компонентов в семантике слова. *Известия Самарского научного центра Российской академии наук*. 2009. № 4 (5). Т. 11. С. 1306–1310.
7. Шерцль В. И. О словах съ противоположными значениями (или о такъ называемой энантисемии). *Филологические записки*. 1883. Вып. V–VI. С. 1–39.

REFERENCES

1. Arutyunova N. D. Metafora u dyskurs [Metaphor and discourse]. *Theory of metaphor*. Moskva : Progress, 1990. P. 5–32. [in Russian].
2. Bunčić D. Enantiosemyya vnutryazykovaya u mezh'yazykovaya kak problema kommunykatsyy [Intralinguistic and interlinguistic enantiosemy as a communication problem]. «*Słowa, słowa, słowa*»... w *komunikacji językowej II*. Gdańsk, 2004. P. 207–212. [in Russian].
3. Vovk V. N. Yazykovaya metafora v hudozhestvennoy rechy. Pryroda vtorychnoy nomynatsyy [Language metaphor in literary speech. The nature of secondary nomination]. K.: Naukova dumka, 1986. 142 p. [in Russian].
4. Vol'f E. M. Var'yrovanye v otsenochnykh strukturakh [Variation in evaluative structures]. *Semantic and formal variation*. M.: Nauka, 1979. P. 273–293. [in Russian].
5. Nechaev A. A. Ystochnyky u vydy enantiosemyy [Sources and kinds of enantiosemy]. *Young scholar*, 2014, Nr 6, P. 638–641 [in Russian].
6. Sadchikova Y. V. Enantiosemyya kak sposob sosushchestvovanyya protyvpолоzhnykh otsenochnykh komponentov v semantike slova [Enantiosemy as a way of coexistence of opposite evaluative components in word semantics]. *Proceedings of Samara academic center of the Russian Academy of Sciences*. 2009. № 4 (5), V. 11. P. 1306–1310. [in Russian].
7. Sherts' V. Y. O slovakh s protyvpолоzhnyimi znacheniyami (yly o tak nazyvaemoy enantiosemyy) [About words with opposite meanings (or about the so called enantiosemy)]. *Philological Proceedings*. 1883. Iss. V–VI. P. 1–39. [in Russian].